

Міністерство освіти і науки України
Національний університет “Львівська політехніка”

ЗНАК АННА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 721.014.04(477.83-25)“19/20”

**ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КЛАСИЧНОГО ОРДЕРА В АРХІТЕКТУРІ ЛЬВОВА
XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ**

18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам’яток архітектури

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури

Львів – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Національному університеті “Львівська політехніка”
Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор архітектури, професор
Лінда Світлана Миколаївна,
завідувач кафедри дизайну та основ архітектури
Національного університету “Львівська політехніка”

Опоненти: доктор архітектури, професор
Ремізова Олена Ігорівна,
професор кафедри основ архітектури
Харківського національного університету будівництва
та архітектури;

кандидат архітектури, старший науковий співробітник
Кондель-Пермінова Наталія Миколаївна,
завідувач відділу дизайну й архітектури
Інституту проблем сучасного мистецтва НАМУ

Захист відбудеться “19” лютого 2021 р. о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.11 Національного університету “Львівська політехніка” (за адресою: 79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12, головний корпус, ауд. 226).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету “Львівська політехніка” (за адресою: 79013, м. Львів, вул. Професорська, 1).

Автореферат розісланий “14” січня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
проф., канд. арх.

Г. П. Петришин

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Класичний ордер завжди був одним із головних засобів художньої виразності в архітектурі, а історія осмислення ордерних форм налічує понад дві з половиною тисячі років. Проте і у наш час увага до цього ордера не тільки не знижується, а й зростає, що зумовлено його здатністю постійно змінюватися, доповнюватися та розвиватися, утворюючи нові морфологічно-семантичні системи.

Класичний ордер відіграв важливу роль у формуванні архітектурного образу історичних будівель різного призначення та типу. Архітектура міста всіх історичних періодів, зокрема, ХХ – початку ХХІ ст., змінювалася під впливом історико-політичних та інших чинників, відповідно змінювався й ордер. Проте на будову ордера, особливості його використання досі не звернено належної уваги, а отже, актуальним залишається проведення досліджень, спрямованих на вивчення інтерпретації класичного ордера в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст.

Актуальність теми дослідження визначається такими положеннями:

1. У зв'язку з активним будівництвом останніми роками історичний образ Львова зазнає істотних змін, тому набуває особливої гостроти проблема застосування в архітектурі фасадів класичного ордера, який протягом століть був важливим засобом створення неповторного образу міста. Відповідно, виникла необхідність визначити способи використання та інтерпретацій класичного ордера в історично сформованому середовищі та в сучасній забудові Львова, що важливо сьогодні для проектної практики архітекторів.

2. Опубліковано багато досліджень архітектури Львова, зокрема ордерів, але, як правило, вони стосуються періоду до ХХ ст. Натомість досі не вивчено використання класичного ордера в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст., а отже, виникає проблема комплексного дослідження еволюції ордера цього періоду.

3. Морфологія ордера змінювалася упродовж досліджуваного періоду, тому важливо виконати аналіз, спрямований на вивчення зміни його форми, визначення пропорційних закономірностей та композиційних властивостей в архітектурі фасадів Львова ХХ – початку ХХІ ст.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Тема дисертації відповідає науковому напрямку кафедри дизайну та основ архітектури Національного університету “Львівська політехніка” – “Дизайн в системі природи, суспільства і архітектури” (номер державної реєстрації 0108U010396).

Мета дослідження – на основі аналізу практичного досвіду використання класичного ордера в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст. виявити принципи та способи його застосування.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати та систематизувати попередні дослідження ордерної системи в трактатах епохи Відродження, європейських архітектурних працях та у вітчизняній літературі.

2. Розробити методику дослідження інтерпретації класичного ордера на фасадах Львова ХХ – початку ХХІ ст.

3. Визначити типологію будівель Львова ХХ – початку ХХІ ст. у контексті використання класичного ордеру та розробити його класифікацію.

4. Виявити принципи застосування класичного ордеру на фасадах будівель Львова ХХ – початку ХХІ ст.

5. Визначити способи інтерпретації класичного ордеру у практиці архітекторів Львова ХХ – початку ХХІ ст.

6. Виконати порівняльний аналіз використання класичного ордеру в архітектурі Львова у загальносвітовому контексті.

Межі дослідження. *Хронологічні межі* охоплюють ХХ – початок ХХІ ст. *Територіальні межі* дослідження окреслено сучасною адміністративно-територіальною межею Львова. Вирішення фасадів будівель в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст. часто трактували як окреме творче завдання архітекторів, тому *предметні межі* дослідження визначено фасадами громадських і житлових будівель. У роботі основну увагу зосереджено на морфологічних трансформаціях ордеру. Семантичні трансформації трактуємо як важливі, розглядаючи за необхідності, оскільки усвідомлюємо, що семантичний аспект може бути темою окремого спеціального дослідження.

В роботі досліджено 100 будівель початку ХХ ст., 63 будівлі міжвоєнного періоду, 41 будівлю та споруду радянського періоду (І)¹, 6 будівель радянського періоду (ІІ)², 25 будівель періоду незалежності.

Об'єкт дослідження – архітектура фасадів громадських та житлових будівель Львова з класичним ордером ХХ – початку ХХІ ст.

Предмет дослідження – будова та варіанти змін класичного ордеру у вирішенні фасадів будівель Львова ХХ – початку ХХІ ст.

Пропорції класичного ордеру у дослідженні відповідають вказаним у трактаті Дж. Віньоли³.

Методи дослідження. Загальні методологічні підходи дослідження – історичний, термінологічний, системний та культурологічний, за допомогою яких вдалося здійснити критичний перегляд понятійного апарату, чинників, передумов і підходів до інтерпретації матеріалу за темою дослідження.

У роботі використано загальнонаукові методи дослідження та загальні архітектурні методи дослідження: натурні дослідження – візуальне обстеження, фотофіксація, замальовки, схематичні обмірювання; графічний метод: фотограмметричний метод, виконання креслень, картографічний метод.

Удосконалено спеціальну методіку дослідження інтерпретації ордеру в архітектурі, в основу якої покладено: розроблення типології будівель на підставі

¹ Радянський період (І): архітектуру Львова цього періоду визначає орієнтація на використання класичної архітектурної спадщини.

² Радянський період (ІІ): характеризується відмовою від використання елементів ордерної системи, що спричинено прийняттям Постанови Центрального Комітету КПРС і Ради міністрів СРСР № 1871 від 4.11.1955 р. “Про усунення надмірностей у проектуванні і будівництві”, проте реалізація об'єктів з використанням ордерних елементів на фасадах тривала до 1956 р.

³ Трактат Дж. Віньоли “Правило п'яти ордерів” (2005).

використання класичного ордеру на фасадах, здійснення класифікації ордеру; структурний морфологічний аналіз, який складається із пропорційного аналізу фасаду, аналізу розташування ордеру на фасаді, модульного і пропорційного аналізу ордеру та порівняльного аналізу в масах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

вперше:

- створено цілісну картину використання класичного ордеру в забудові Львова ХХ – початку ХХІ ст.;
- встановлено принципи застосування класичного ордеру в архітектурі фасадів Львова ХХ – початку ХХІ ст.;
- визначено способи інтерпретації класичного ордеру в архітектурі фасадів Львова ХХ – початку ХХІ ст.;

удосконалено:

- спеціальну методика дослідження інтерпретації класичного ордеру на фасадах будівель Львова;
- виділення основних етапів розвитку ордеру в архітектурі відповідно до зміни його семантики та конструктивних і декоративних функцій у різні історичні періоди;
- типологію класичного ордеру в архітектурі фасадів Львова ХХ – початку ХХІ ст.

Набула подальшого розвитку систематизація досліджень класичного ордеру в історії архітектури.

Практичне значення одержаних результатів:

- запропоновані методики можна використовувати під час художнього та морфологічного оцінювання нових проєктованих споруд із застосуванням ордеру та ордерних пропорцій в історично сформованому середовищі та в сучасній забудові Львова;
- результати досліджень можуть бути використані в системі архітектурної освіти у навчальному процесі, у науковій і навчальній літературі з історії та теорії архітектури, а також у суміжних галузях: мистецтвознавстві, краєзнавстві, пам'яткоохоронній діяльності;
- результати досліджень доцільно застосовувати під час розроблення заходів щодо збереження будівель та споруд Львова ХХ – початку ХХІ ст. із використанням класичного ордеру.

Особистий внесок здобувача. У праці [3], виконаній у співавторстві з доктором арх., проф. С. М. Ліндою, автор висвітлила зміну конструктивних та декоративних функцій ордеру у розвитку архітектури.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертаційного дослідження обговорено на наукових семінарах кафедри архітектурного проєктування Національного університету “Львівська політехніка” у 2014–2017 рр., а також висвітлено на трьох міжнародних наукових конференціях: III Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні питання сучасної науки” (Львів, 16–17 жовтня 2015 р.); 1st International Scientific and Research Conference “Scientific

innovations theory and practice” (Відень, 10 березня 2016 р.); Międzynarodowa konferencja naukowo-praktyczna (Варшава, 30 вересня 2017 р.).

Публікації. Результати дисертації опубліковано у десяти наукових працях [1–10]: п’яти статтях у наукових фахових виданнях України [1–5]; двох статтях у наукових періодичних виданнях інших держав, внесених до міжнародних наукометричних баз даних [6–7]; трьох публікаціях матеріалів міжнародних конференцій [8–10].

Упровадження результатів дослідження. Результати досліджень упроваджено в курсах лекцій “Історія світової архітектури” кафедри дизайну та основ архітектури, використано під час підготовки лекційної програми виставкового проєкту “Metropolis. Минулі утопії майбутнього” (львівська репрезентація) (2018), для проведення екскурсій під час міжнародного фестивалю архітектури та мистецтв “Вежа” (2019) та під час розроблення архітектурних квестів у межах “Року Івана Левинського” (2019).

Структура дисертації. Дисертація складається із термінологічного словника, вступу, чотирьох розділів основного дослідження із висновками до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, ілюстративної частини та додатків. Обсяг дисертації – 441 сторінка, з яких: 150 сторінок основного тексту, 48 сторінок з ілюстраціями та таблицями, 9 додатків на 218 сторінках, 14 сторінок списку використаних джерел із 159 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність вибраної теми, визначено мету, завдання, об’єкт, сформульовано предмет, межі та методи дослідження, обґрунтовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів. Подано інформацію про апробацію результатів досліджень, а також про публікації з вибраної теми.

У першому розділі **“Теоретичні передумови дослідження класичного ордеру в історії архітектури”** проаналізовано і систематизовано наукову літературу й матеріали за тематикою дослідження та із суміжних дисциплін.

У підрозділі 1.1 *“Аналіз досліджень з історії та теорії архітектури від античності до початку XIX ст.”* проаналізовано архітектурні трактати, які стосуються класичного ордеру. В період античності Вітрувій простежив генезис та історію класичних ордерів. Трактат Вітрувія був відомий у добу середньовіччя, проте популярності його праця здобула в епоху Ренесансу. Архітектори та теоретики XV–XVI ст. видавали численні переклади і коментарі до праці Вітрувія, а також оригінальні трактати. Дуже популярними були праця Альберті “Десять книг про зодчество” та трактат Дж. да Віньолі. Важливим внеском в історію розвитку ордерів стали трактати італійських архітекторів А. Палладіо, С. Серліо, А. Філарете, В. Скамоцці. Ордерні традиції ренесансних майстрів наслідували архітектори-теоретики в інших країнах Європи, наприклад, у Німеччині великої популярності набула праця Г. Блюма. Теоретичне освоєння класичного ордеру архітектори Ренесансу та низка архітекторів XVI–XVIII ст. переважно зводили до описання елементів і пошуку канонічних пропорцій.

У підрозділі 1.2 “*Особливості осмислення класичного ордеру в архітектурній теорії XIX – початку XXI ст.*” проаналізовано роботи теоретиків архітектури починаючи від XIX ст., що стало переломним етапом у переосмисленні використання ордеру в архітектурі. У другій половині XVIII – на початку XIX ст. у багатьох європейських країнах було створено численні увражі, що відображали методи побудови п’яти класичних ордерів. Виникла також нова архітектурна теорія, покладена згодом в основу архітектури функціоналізму XX ст. У цей час працювали такі теоретики архітектури, як Е. Віолле-ле-Дюк, О. Шуазі, Г. Земпер, Г. Вельфлін та ін.

З XX ст. теоретики архітектури все більше уваги звертають на вивчення архітектурно-художніх характеристик ордеру. Питання ордеру в архітектурі в XX ст. досліджували: М. Гінзбург, М. Брунов, Й. Михаловський, Б. Михайлов, О. Некрасов, В. Зубов, О. Габричевський, В. Маркузон (який одним із перших почав вивчати семантичні властивості ордеру), М. Гуляницький, Б. Віппер, Є. Кириченко, А. Іконніков, О. Гутнов, В. Хайт, А. Мардер, С. Хан-Магомедов, О. Фоменко, Л. Стародубцева та ін. У своїх працях приділяли увагу ордеру й архітектори-теоретики постмодернізму: Р. Вентурі, Ч. Дженкс, Р. Бофілл та ін. У XXI ст. ордер розглядали у своїх працях такі теоретики архітектури, як Г. Веслополова, А. Іконніков, Є. Блінова, О. Грабовенко, Н. Кожар, В. Тимофієнко, О. Білінська, О. Трошкіна, Б. Черкес, Я. Ракочий, С. Лінда, О. Ремізова, Н. Новак та ін.

У роботі проаналізовано наукові праці, які стосуються окремих аспектів проблеми дослідження. Особливості розвитку архітектури Львова XX – початку XXI ст. висвітлено у працях Г. Островського, Т. Трегубової, Р. Миха, Б. Черкеса, Р. Цельонтковської, Я. Левицького, Ю. Богданової, Л. Онищенко, Ю. Бірюльова, Б. Посацького та ін. Основи композиції та пропорцій в архітектурі викладено у роботах Г. Грімма, А. Іконнікова, Г. Степанова, А. Тица, І. Шевельова, Р. Кларка, О. Білінської, Т. Казанцевої та ін.

Розглянуто наукові роботи із суміжних дисциплін: методологію наукових досліджень описано у працях Г. Петришин, А. і Д. Новікових, Н. Овчиннікової та ін., взаємозв’язок політики та мистецтва висвітлено у дисертаційній роботі Є. Ланюка, архітектурні події радянського періоду у взаємозв’язку із тогочасними політичними, економічними та культурними подіями розкрито у монографіях І. Голомштока, Д. Хмельницького та ін. А. Чубарьян простежив у своїй праці світову історію XX ст., Я. Грицак – історію України, історію Львова – Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій та ін.

У підрозділі 1.3 “*Особливості використання класичного ордеру у розвитку архітектури*” розглянуто особливості вживання терміна “ордер” в різні історичні періоди.

Класичний ордер – це стійково-балкова система, що відрізняється тектонічністю та характеризується закономірними взаємозв’язками, системою пропорцій, передбачає обов’язковий набір та послідовність розміщення основних елементів (п’єдестал, колона, антаблемент) та їхніх деталей – архітектурних обломів (полічка,

вал, викруження, каблучок, скоція, астрагал тощо) та встановлені правила їх пластичного та декоративного розроблення⁴.

У роботі проаналізовано еволюцію використання поняття “ордер” у різні історичні періоди, а також зміну конструктивних та декоративних функцій ордера на різних етапах розвитку архітектури.

У підрозділі 1.4 “*Етапи розвитку ордера в історії архітектури*” на підставі дослідження зміни морфологічних та семантичних властивостей ордера упродовж розвитку архітектури виділено основні етапи його розвитку: прототип ордера (доісторична архітектура – до III тис. до н.е.); докласичний ордер (архітектура стародавніх деспотій – III тис. до н.е. – V ст. н.е.); класичний ордер (архітектура Стародавньої Греції XII ст. до н.е. – I ст. н.е.); зміна класичного ордера (архітектура Стародавнього Риму – VIII ст. до н.е. – V ст. н.е., Відродження – 1420–1650-ті роки, бароко – 1580–1750-ті роки); використання класичного ордера (класицизм XVII – 1750–1830-ті роки, історизм – 1830–1890-ті роки, неокласицизм XX ст. – початок–середина XX ст., постмодернізм – 1960 р. – дотепер); інтерпретація класичного ордера (постмодернізм – 1960 р. – дотепер).

У другому розділі “**Методика проведення дослідження інтерпретації класичного ордера в архітектурі Львова XX – початку XXI ст.**” відповідно до поставленої мети та завдань роботи розроблено алгоритм проведення дослідження, що передбачає використання загальнонаукових і загальних архітектурних методів, а також спеціальну методику дослідження інтерпретації ордера в архітектурі.

У дослідженні використано такі теоретичні підходи: культурологічний, історичний, термінологічний та системний.

У підрозділі 2.1 “*Загальнонаукові та архітектурні методи дослідження використання ордера в архітектурі*” описано загальнонаукові методи дослідження, використані під час роботи⁵, а також висвітлено професійні методи, застосовані для опрацювання первинної інформації та матеріалів за темою дослідження.

За допомогою загальнонаукових методів здійснено вивчення літератури та матеріалів за тематикою дослідження. Виконано огляд 339 фасадів будівель Львова XX – початку XXI ст. і методом вибірки⁶ для детального дослідження вибрано 235 за критерієм наявності класичного ордера. Загальні архітектурні методи дослідження передбачають натурні дослідження – візуальне обстеження, фотофіксацію, замальовки, схематичні обмірювання та графічні методи дослідження – фотограмметричний метод, виконання креслень, картографічний метод.

За допомогою методу фотограмметрії створено моделі будівель та здійснено експорт ортофото для подальшого визначення розмірів та виконання креслення фасадів. З використанням креслень, виконаних на підставі схематичних обмірювань та 3D моделей фасадів, створених за допомогою фотограмметричного методу, здійснено морфологічний аналіз ордера.

⁴ Гуляницький, 1984, с. 22.

⁵ Методику дослідження сформовано за Г. Петришин та ін. (2006) та А. Новіковим і Д. Новіковим (Новиков и Новиков, 2010).

⁶ Петришин та ін., 2006, с. 164.

У підрозділі 2.2 *“Спеціальна методика дослідження інтерпретації класичного ордеру в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст.”* наведено алгоритм виконання дослідження та послідовність реалізації спеціальної методики дослідження ордеру на фасадах будівель Львова.

Спеціальна методика дослідження інтерпретації ордерної системи в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст. складається із трьох етапів. Перший етап – систематизація. На цьому етапі сформовано типологію будівель із класичним ордером, класифікацію ордеру та визначено принципи застосування ордеру на фасадах будівель Львова ХХ – початку ХХІ ст. Другий етап – морфологічний аналіз. Морфологічний аналіз здійснено на трьох рівнях: перший рівень – пропорційний аналіз фасаду та визначення місця ордерної системи на ньому, другий рівень – пропорційний та модульний аналіз ордеру, третій рівень – аналіз інтерпретації ордерної деталі. Третій етап – визначення способів інтерпретації ордеру на фасадах будівель. На цьому етапі визначено способи інтерпретації класичного ордеру в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст. та виконано порівняльний аналіз з урахуванням вітчизняного та європейського досвіду.

У третьому розділі **“Типологія класичного ордеру та принципи його використання на фасадах будівель Львова ХХ – початку ХХІ ст.”** висвітлено історико-ідеологічні передумови розвитку ордерної системи Львова ХХ – початку ХХІ ст., визначено особливості архітектурного вирішення будівель та споруд із використанням ордеру на фасаді, здійснено класифікацію ордерної системи та визначено принципи застосування ордеру в архітектурі міста ХХ – початку ХХІ ст.

У підрозділі 3.1 *“Історичні, ідеологічні та економічні передумови застосування класичного ордеру в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст.”* визначено основні чинники, що вплинули на розвиток класичного ордеру в архітектурі Львова. Враховуючи зміну політичних чинників у місті упродовж ХХ – початку ХХІ ст., досліджуваний період поділено на п'ять етапів: початок ХХ ст. (1900–1914 рр.), міжвоєнний період (1918–1939 рр.), радянський період (І) (1939–1941, 1941–1956 рр.), радянський період (ІІ) (1956–1991 рр.) та період незалежності (1991 р. – дотепер).

У підрозділі 3.2 *“Типологія будівель та споруд Львова ХХ – початку ХХІ ст. з використанням класичного ордеру”* на основі виконаних натурних досліджень сформовано типологію будівель із використанням ордеру на фасадах. Будівлі класифіковано за такими характеристиками: 1) за способом розташування будівель та споруд із класичним ордером у міській забудові, 2) за типом композиційної схеми головного фасаду та 3) за видом функціонального призначення будівлі. На початку ХХ ст. ордер переважно використовували у будівлях рядової забудови, в міжвоєнний, радянський та період незалежності – в окремо розташованих будівлях. Упродовж ХХ ст. композиція фасаду більшості будівель із застосуванням класичного ордеру була симетричною і лише в період незалежності зростає кількість будівель із асиметричною композицією фасаду. На початку ХХ ст. та в міжвоєнний період переважали житлові будівлі з ордером на фасаді, в радянський період (І) зведено однакову кількість як житлових, так і громадських таких

будівель, в радянський період (II) та в період незалежності більше громадських будівель з ордером на фасаді.

У підрозділі 3.3 *“Класичний ордер в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст.”* проаналізовано різноманітність ордерної системи на фасадах будівель Львова за такими ознаками: I) вид класичного ордера; II) вид komponування класичного ордера на фасаді; III) морфологія класичного ордера.

Типологію komponування класичного ордера на фасаді розроблено на підставі таких ознак: 1) спосіб розташування ордера на фасаді; 2) місце розташування ордера на фасаді; 3) кількість охоплених поверхів. Морфології класичного ордера притаманні такі ознаки: 1) морфологія п’єдесталу: 1.1) наявність п’єдесталу; 1.2) поділ п’єдесталу; 2) морфологія колони: 2.1) поділ колони; 2.2) наявність канелюр чи декору на колонах/пілястрах; 2.3) переріз колони/пілястри; 3) морфологія антаблемента: 3.1) поділ антаблемента.

Будова ордера змінюється впродовж досліджуваного періоду, проте основні правила побудови ордерів дотримано – збережено поділ на три основні частини: п’єдестал, колону та антаблемент (повний ордер) або на дві частини: колону та антаблемент (неповний ордер), а також послідовність розміщення основних елементів ордера. Однак поділ елементів ордера на деталі не завжди дотримано.

У підрозділі 3.4 *“Принципи застосування класичного ордера на фасадах будівель Львова ХХ – початку ХХІ ст.”* на основі систематизації та аналізу даних, отриманих у результаті розроблення типології будівель та споруд міста ХХ – початку ХХІ ст. із класичним ордером та класифікації ордера, визначено принципи його застосування (табл. 1).

Встановлено, що в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст. класичний ордер використовували, керуючись певними принципами, які можна поділити на загальні та спеціальні. До загальних⁷ належать такі: принцип архітектурно-містобудівної залежності, принцип функціональної залежності, принцип об’ємно-просторової залежності, принцип композиційної організації фасаду, принцип стилістичної залежності, принцип залежності від контексту епохи. До спеціальних зараховано⁸: принципи трансформації ордера (стилізації та редукції, варіабельності пропорцій, модульної залежності), принцип комбінування ордерів, принцип тектонічності, принцип семантичної функції ордера. Виявлено, що принципи застосування ордерної системи тісно пов’язані з історико-ідеологічними передумовами та змінювалися упродовж досліджуваного періоду.

У четвертому розділі **“Способи інтерпретації класичного ордера в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст.”** виконано морфологічний аналіз класичного ордера, визначено основні способи його інтерпретації та здійснено порівняльний аналіз із вітчизняними та закордонними аналогами.

⁷ Під загальними принципами розуміємо такі, що характерні для використання не лише ордера, але і будь-якого способу організації фасаду.

⁸ Спеціальні принципи – це принципи, справедливі лише у разі використання класичного ордера на фасадах будівель.

У підрозділі 4.1 *“Морфологічний аналіз класичного ордеру в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст.”* здійснено трирівневий морфологічний аналіз класичного ордеру, який охоплює пропорційний аналіз фасаду, аналіз розташування ордеру на фасаді, пропорційний і модульний аналіз ордеру, порівняльний аналіз у масах та аналіз інтерпретації ордерної деталі (табл. 2).

На першому рівні виконано пропорційний аналіз фасадів будівель Львова із класичним ордером та аналіз розташування ордеру на фасадах (рис. 1). Основні пропорції, застосовувані для побудови фасадів Львова ХХ – початку ХХІ ст. із використанням класичного ордеру, такі: квадрат (1:1), прямокутник із двох квадратів (або подвійний квадрат) (1:2), прямокутник “золотого перетину” із відношенням сторін 1:1,618, “динамічні” прямокутники Хембіджа, пропорції “золотого перетину”, пропорції, виведені на підставі геометричної подібності фігур ($a:b = a:c$).

На початку ХХ ст., у міжвоєнний та радянський періоди (І) на фасадах будівель Львова свідомо застосовували різноманітні методи пропорціонування з метою гармонізації композиції фасаду та його елементів. У радянський період (ІІ) основні методи пропорціонування – квадратування та динамічні прямокутники. У період незалежності поряд з колонним та пілястровим часто використовують астілярний ордер, в якому зберігається тричастинна композиція фасаду, характерна для поділу класичних ордерів.

На другому рівні морфологічного аналізу виконано модульний та пропорційний аналіз ордеру, а також порівняння ордеру із канонічними взірцями Дж. Віньоли (рис. 2, 3). Встановлено, що на початку ХХ ст. та в міжвоєнний період відношення діаметра до висоти у більшості колон зменшується, порівняно із канонічними взірцями, що робить їх стрункішими, а в радянський період (І) – навпаки, у досліджених ордерах це співвідношення переважно збільшується, за рахунок чого колони видаються масивнішими та монументальнішими.

Виконавши пропорційний аналіз ордеру, ми виявили, що на фасадах будівель та споруд Львова ХХ – початку ХХІ ст. часто не дотримано класичних пропорцій членувань головних частин ордерної системи (12:3:4 – колона: антаблемент: п’єдестал). Натомість співвідношення висоти антаблемента і п’єдесталу змінюється щодо висоти колони, переважно зменшується порівняно із ренесансними взірцями.

На третьому рівні морфологічного аналізу проаналізовано зміни будови ордерних деталей на фасадах будівель Львова ХХ – початку ХХІ ст. Найважливішою візуальною деталлю, за допомогою якої встановлено належність ордеру до того чи іншого виду, є капітель. На підставі зміни ордерних деталей визначено чотири основні види ордерів: класичний, класичний стилізований, стилізований та редукований (табл. 3).

У підрозділі 4.2 *“Способи інтерпретації класичного ордеру в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст.”* визначено чотири способи інтерпретації ордеру, залежно від зміни кількості елементів, їх якості та відношень (композиції) між ними (табл. 4). Це – репродукція, академічна стилізація, модернізована стилізація та

радикальна трансформація⁹. У разі репродукції здійснюється тотожне перетворення елементів – форми минулого безпосередньо переносять в актуальний проектний процес. Академічній стилізації притаманна зміна кількості чи відношень між елементами або і кількості, й відношень. Модернізована стилізація характеризується зміною (модернізацією) якості, яка може також супроводжуватися зміною або кількості, або відношень, а радикальна трансформація передбачає одночасну зміну кількості, якості та відношень між елементами. Інтерпретація ордеру може здійснюватися на трьох рівнях: на рівні ордерної системи, на рівні елементів ордерної системи та на рівні деталей ордерної системи.

На початку ХХ ст. на рівні інтерпретації ордерної системи та елементів ордерної системи переважно використовували академічну стилізацію, на рівні інтерпретації деталей ордерної системи – здебільшого академічну та модернізовану стилізацію.

У міжвоєнний та радянський періоди (І) на фасадах будівель Львова на рівні інтерпретації ордерної системи та елементів ордерної системи й надалі переважає академічна стилізація, окрім того, на другому рівні починають використовувати модернізовану стилізацію. На рівні інтерпретації деталей ордерної системи здебільшого застосовували академічну та модернізовану стилізацію.

У радянський період (ІІ) на фасадах будівель Львова використовували редукований ордер, а отже, простежується його інтерпретація лише на двох рівнях: на рівні ордерної системи та елементів ордерної системи, і на обох рівнях переважно застосовували метод модернізованої стилізації.

У період незалежності на рівні інтерпретації ордерної системи здебільшого використовували академічну стилізацію та радикальну трансформацію, на рівні інтерпретації елемента ордерної системи – модернізовану та академічну стилізацію, а на рівні інтерпретації деталей – модернізовану стилізацію та радикальну трансформацію.

У підрозділі 4.3 *“Інтерпретація ордерної системи Львова ХХ – початку ХХІ ст. на тлі загальносвітової та вітчизняної практики”* на основі порівняльного аналізу виявлено спільні та відмінні тенденції розвитку класичного ордеру на фасадах будівель Львова та інших міст України, а також Європи і США (табл. 5).

Модульний та пропорційний аналіз фасадів будівель європейських країн та США початку ХХ ст. дав змогу виявити, що на рівні інтерпретації ордерної системи, на відміну від Львова, окрім академічної, у них застосовували також модернізовану стилізацію. На рівні інтерпретації ордерних елементів у європейських містах, як і у Львові, переважно використовували академічну стилізацію, а на рівні інтерпретації деталей ордерної системи – академічну та модернізовану стилізацію.

⁹ Систематизація способів інтерпретації класичного ордеру в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст. спирається на систематизацію, розроблену в докторській дисертації С. Лінди *“Історизм у розвитку архітектури”* (2013).

У міжвоєнний період способи інтерпретації класичного ордеру у Львові хронологічно збігаються із відповідними тенденціями у Другій Речі Посполитій: на рівні інтерпретації ордерної системи та елементів ордеру переважала академічна стилізація, а на рівні інтерпретації деталей ордеру застосовували як академічну, так і модернізовану стилізацію. В інших країнах Європи та у США на рівні інтерпретації ордерної системи спостерігалась академічна стилізація, а на рівні інтерпретації ордерних елементів та деталей ордерної системи – як академічна, так і модернізована стилізація із використанням редукованого ордеру.

Після Другої світової війни, коли уся територія України входила до складу СРСР, інтерпретація класичного ордеру Львова наслідувала інтерпретацію ордеру інших великих міст Радянського Союзу. Виявлено, що у радянський період (I) у містах СРСР, як і в міжвоєнний період, на рівні інтерпретації ордерної системи продовжували використовувати академічну стилізацію, а на рівні інтерпретації елементів та деталей ордеру – академічну та модернізовану стилізацію.

У радянський період (II) на фасадах будівель Львова та міст СРСР замість класичного ордеру з'являється редукований. На рівні інтерпретації ордерної системи та ордерних елементів переважало використання методу модернізованої стилізації. Для тогочасної архітектури США на всіх рівнях інтерпретації характерні модернізована стилізація та радикальна трансформація ордеру на фасадах будівель, тоді як для європейської архітектури – здебільшого академічна та модернізована стилізація ордеру.

У період незалежності в Україні, зокрема у Львові, як і в інших містах пострадянських країн, архітектори знову повертаються до використання класичного ордеру на фасадах будівель і, як показує аналіз, у цей період на всіх рівнях інтерпретації ордеру найпоширеніші академічна та модернізована стилізація. Виявлено, що у країнах Західної Європи та США в цей час продовжують використовувати класичний ордер та його інтерпретації, застосовуючи на фасадах будівель академічну та модернізовану стилізацію.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу літературних джерел розглянуто особливості розвитку ордерів у архітектурних трактатах від першого використання терміна “ордер” у період античності до початку XXI ст. Визначено вплив трактату Вітрувія на подальший розвиток та формування теорії класичних ордерів. У дослідженні проаналізовано трактати періоду Відродження, європейські архітектурні трактати доби бароко та класицизму. Проаналізовано сучасні праці, зокрема вітчизняну літературу, автори якої вивчали архітектурно-художні характеристики ордеру. Під час огляду літератури не виявлено ґрунтовних досліджень ордерної системи в архітектурі Львова XX – початку XXI ст.

2. У дослідженні запропоновано виділяти такі етапи розвитку ордеру в історії архітектури: прототип ордеру (доісторична архітектура – до III тис. до н. е.), докласичний ордер (архітектура стародавніх деспотій – III тис. до н. е. – V ст. н.е.), класичний ордер (архітектура Стародавньої Греції XII ст. до н.е. – I ст. н.е.), зміна класичного ордеру (архітектура Стародавнього Риму – VIII ст. до н.е. – V ст. н.е., Відродження – 1420–1650-ті роки, бароко – 1580–1750-ті роки), використання класичного ордеру (класицизм XVII – 1750–1830-ті роки, історизм – 1830– 1890-ті роки, неокласицизм XX ст. – початок – середина XX ст., постмодернізм – 1960 р. – дотепер) та інтерпретація класичного ордеру (постмодернізм – 1960 р. – дотепер).

3. Методика роботи ґрунтується на використанні таких підходів, як історичний, термінологічний, системний та культурологічний. У дослідженні використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, найважливішими серед яких є: систематизація (типологія будівель із класичним ордером, класифікація класичного ордеру), морфологічний аналіз (пропорційний аналіз фасаду, аналіз розташування ордеру на фасаді, модульний і пропорційний аналіз ордеру, порівняльний аналіз у масах). Аналізом охоплено 235 фасадів будівель Львова.

4. У дисертації сформовано типологію будівель Львова XX – початку XXI ст., фасади яких організовано за допомогою класичного ордеру. Будівлі з використанням класичного ордеру на фасаді систематизовано за такими ознаками: за способом розташування у міській забудові, за типом композиційної схеми головного фасаду, за видом функціонального призначення будівлі.

5. У роботі розроблено класифікацію класичного ордеру. Виділено три класифікаційні групи: I) види класичного ордеру; II) види компонування класичного ордеру на фасаді та III) морфологія класичного ордеру. Для видів компонування класичного ордеру на фасаді характерні такі ознаки: 1) спосіб розташування ордеру на фасаді; 2) місце розташування ордеру на фасаді; 3) кількість охоплених поверхів. На підставі здійсненої класифікації виявлено, що під час зведення будівель Львова XX – початку XXI ст. архітектори дотримувались основних правил побудови ордерів, передусім поділу на три основні частини: п'єдестал, колону та антаблемент (повний ордер) або на дві частини: колону та антаблемент (неповний ордер), а також послідовності їх розміщення, проте поділ елементів ордеру на деталі не обов'язково зберігався.

6. На основі визначених особливостей архітектурного вирішення будівель та споруд Львова із класичним ордером XX – початку XXI ст. та здійсненої класифікації класичного ордеру виявлено загальні та спеціальні принципи його використання. До загальних належать такі принципи: архітектурно-містобудівної залежності, функціональної залежності, об'ємно-просторової залежності, композиційної організації фасаду, стилістичної залежності, залежності від контексту епохи. До спеціальних принципів зараховано: принцип трансформації ордеру (стилізації та редукції, варіабельності пропорцій, модульної залежності), принцип комбінування ордерів, тектонічності, принцип семантичної функції ордеру.

7. Розроблено методику тривірневого морфологічного аналізу ордерної системи в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст., яка складається із пропорційного аналізу фасаду, аналізу розташування ордера на фасаді, модульного і пропорційного аналізу ордера, порівняльного аналізу в масах та аналізу інтерпретації ордерної деталі. З'ясовано, що, незважаючи на дотримання основних правил побудови ордера протягом досліджуваного періоду, він не є канонічним, простежуються його морфологічна інтерпретація, зміна пропорцій та пристосування відповідно до ситуації та до конкретної будівлі.

8. Визначено чотири способи інтерпретації класичного ордера на фасадах будівель Львова ХХ – початку ХХІ ст.: репродукція, академічна стилізація, модернізована стилізація та радикальна трансформація. Інтерпретація ордера здійснювалася на трьох рівнях: на рівні ордерної системи, елементів ордерної системи та деталей ордерної системи. Враховуючи багаторівневу структуру класичного ордера, на одному фасаді на різних рівнях іноді використовували різні способи інтерпретації.

9. Визначено, що оскільки в ХХ – на початку ХХІ ст. будівництво Львова було детерміноване столичними тенденціями архітектурного розвитку, то й виявлені способи інтерпретації класичного ордера відповідали тим практикам та способам, які домінували у цей період. Отже, трансформації класичного ордера в архітектурі Львова ХХ–ХХІ ст. необхідно розглядати лише у контексті загальних архітектурних процесів та трактувати їх як відображення характерних для цього періоду розвитку архітектури методів формоутворення.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Павлова, А. В.,* 2014. Семантика архітектурного ордера. *Архітектурний вісник КНУБА*, 4, с. 84–91.
2. Павлова, А. В.,* 2015. Особливості архітектурного ордера епохи постмодернізму. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*, 40, с. 162–171.
3. Павлова, А. В.* та Лінда, С. М., 2016. Особливості використання поняття “ордер” у розвитку архітектури. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*, 45, с. 269–281.
4. Павлова, А. В.,* 2017. Ордер в архітектурних трактатах від античності до початку ХІХ століття. *Архітектурний вісник КНУБА*, 11, с. 111–120.
5. Павлова, А. В.,* 2017. Ордер в європейській архітектурній теорії ХІХ – початку ХХІ століття. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Архітектура*, 878, с. 11–17.

* Прізвище Павлова змінено на Знак відповідно до свідоцтва про шлюб № 406911 від 30.11.2019 р.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав, внесених до міжнародних наукометричних баз даних

6. Pavlova, A.,* 2016. Order in Decoration of the Façades of Lviv Administrative Buildings of Historicism Period. *Przestrzeń i forma*, 28, pp. 255–270.
7. Pavlova, A.,* 2019. Structural Morphological Analysis of Order System in Lviv Architecture of Interwar Period. *Przestrzeń i forma*, 37, pp. 17–30.

Публікації матеріалів міжнародних конференцій

8. Павлова, А. В.,* 2015. Архітектурний ордер в громадських спорудах епохи тоталітаризму в забудові Львова. В: *Актуальні питання сучасної науки. III міжнародна науково-практична конференція*. Львів, Україна, 16–17 жовтня 2015. Херсон: Видавничий дім “Гельветика”.
9. Павлова, А. В.,* 2016. Ордер в архітектурі постмодернізму. In: *Scientific innovations theory and practice. Materials of the 1st International Scientific and Research Conference*. [online] Vienna, Austria, 10 March 2016. Available at: <https://www.confml.org/files/Conf_1_2016.pdf> [Accessed 03 April 2017].
10. Павлова, А. В.,* 2017. Етапи еволюції архітектурного ордера. In: *Zbiór artykułów naukowych Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej “Obiecujące osiągnięcia naukowe”*. Warszawa, Polska, 30 września 2017. Warszawa: “Diamond trading tour”.

АНОТАЦІЯ

Знак А. В. Інтерпретація класичного ордера в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ століття. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам’яток архітектури. Національний університет “Львівська політехніка”. Міністерство освіти і науки України. Львів, 2020 р.

У дисертаційній роботі вивчено морфологічну зміну класичного ордера на фасадах будівель Львова ХХ – початку ХХІ ст. Вдосконалено спеціальну методику дослідження інтерпретації класичного ордера на фасадах будівель. Проаналізовано попередні дослідження ордерної системи та визначено основні етапи її розвитку в історії архітектури. Виконано натурні дослідження класичного ордера, на основі яких розроблено типологію будівель та споруд із класичним ордером та їх класифікацію, а також визначено принципи застосування ордерної системи в архітектурі Львова ХХ – початку ХХІ ст. На основі виконаних графічних моделей будівель та креслень фасадів здійснено морфологічний аналіз класичного ордера, що дало змогу виявити зміни будови ордерної системи впродовж досліджуваного періоду. У роботі визначено способи інтерпретації класичного ордера в архітектурі Львова та виявлено їхні особливості на тлі загальноєвропейської та вітчизняної практики ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: класичний ордер, інтерпретація, морфологічний аналіз, фасади будівель, класифікація, архітектура Львова.

АННОТАЦИЯ

Знак А. В. Интерпретация классического ордера в архитектуре Львова XX – начала XXI века. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.01 – Теория архитектуры, реставрация памятников архитектуры. Национальный университет “Львівська політехніка”. Министерство образования и науки Украины. Львов, 2020 г.

В диссертационной работе изучено морфологические изменения классического ордера на фасадах зданий Львова XX – начала XXI века. Разработана методика исследования интерпретации классического ордера на фасадах зданий. Проанализированы предварительные исследования ордерной системы и определены основные этапы развития классического ордера в истории архитектуры. Проведены натурные исследования ордера, на основании которых разработана типология зданий и сооружений с архитектурным ордером и классификация ордера, а также определены принципы применения ордерной системы в архитектуре Львова XX – начала XXI века. На основе выполненных графических моделей зданий и чертежей фасадов проведен морфологический анализ классического ордера, который позволил выявить изменения строения ордерной системы в течение исследуемого периода. В работе определены способы интерпретации классического ордера в архитектуре Львова и выявлены их особенности на фоне общеевропейской и отечественной практики XX – начала XXI века.

Ключевые слова: классический ордер, интерпретация, морфологический анализ, фасады зданий, классификация, архитектура Львова.

ABSTRACT

Znak, A. V. The Interpretation of Classical Order in Lviv Architecture of the Twentieth and Early Twenty – First Centuries. – Manuscript copyright.

Dissertation for the academic degree of Candidate of Architecture (PhD in Architecture) in specialty 18.00.01 – Theory of Architecture, Restoration of Architectural Monuments. Lviv Polytechnic National University. Ministry of Education and Science of Ukraine. Lviv, 2020.

The dissertation is dedicated to the study of morphological changes in architectural order applied to the facades of Lviv buildings of the twentieth and early twenty-first centuries. The paper outlines the ways of classical order interpretation in Lviv architecture and identifies their specific characteristics as compared to the European and domestic practices of the twentieth and early twenty-first centuries.

Upon the study of changes of order characteristics throughout the course of architecture development, the following key stages in the development of classical order

have been put forward: order prototype, pre-classical order, classical order, change of classical order, use of classical order and interpretation of classical order.

Improvements have been introduced to the special methodology of architectural order interpretation, which is based on the typology of buildings and structures which apply classical order; order classification; determining the principles of order application; structural morphological analysis which consists of proportional analysis of the facade, analysis of order location on the facade, modular and proportional analysis of order and comparative analysis on the whole; identification of the methods of classical order interpretation on the facades of Lviv buildings of the twentieth and early twenty-first centuries and their comparison with domestic and world analogs.

The paper relies on the suggested typology of Lviv buildings and structures of the twentieth and early twenty-first centuries which apply classical order to single out the key features of their architectural design. The developed order classification has been used to study the changes of the main characteristics of order. It has been established that during erection of said Lviv buildings of the twentieth and early twenty-first centuries the main rules of order organization have been followed. General and specific principles of order application have been identified using the developed typology of Lviv buildings and structures with classical order of the twentieth and early twenty-first centuries and the suggested order classification.

Graphic models of buildings and facade drawings have been used to conduct morphological analysis of the classical order, which helps identify changes in order structure throughout the period under analysis. Proportional analysis of the facades of Lviv buildings of the twentieth and early twenty-first centuries have been used to outline the main methods of proportion creation. Modular analysis of order has revealed that in the twentieth and early twenty-first centuries the ratio of column diameter to its height on the facades of Lviv buildings is quite often larger or smaller in comparison with Renaissance samples. The proportional analysis conducted has shown that the ratio of entablature height to pedestal changes in relation to column height and normally decreases if compared with classical samples. Thus, even though the main rules of order structure have been followed, the order is not canonical and undergoes morphological interpretation, change of proportions and adjustment to the situation and specific building.

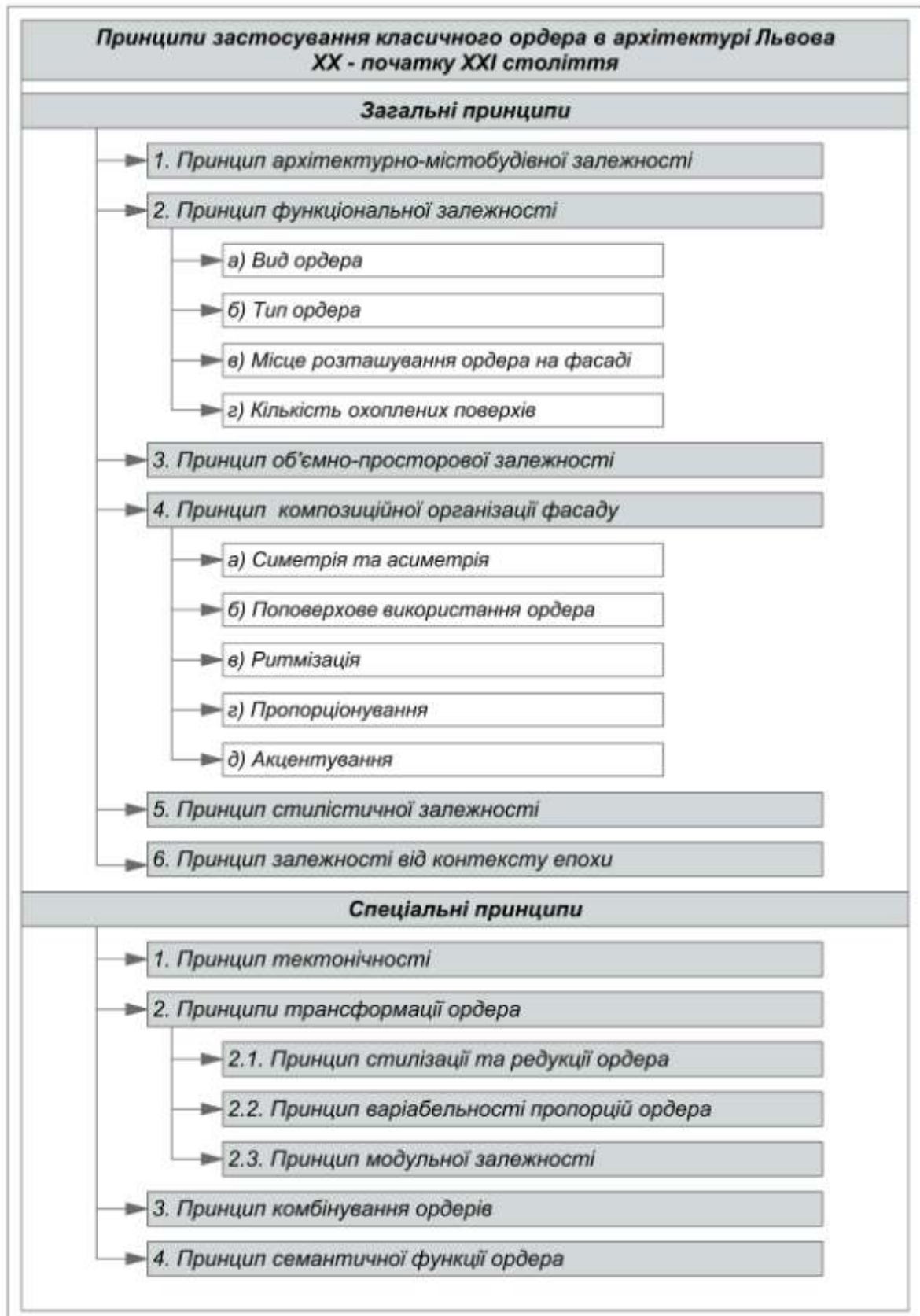
The dissertation singles out four methods for interpretation of classical order applied to the facades of Lviv buildings of the twentieth and early twenty-first centuries – reproduction, academic stylization, modernized stylization and radical transformation. Order interpretation takes place on three levels – level of system, level of elements and level of details. In view of the multilayer structure of classical order, different methods of interpretation can be used on different levels for one facade. Since order is highly predisposed to interpretation in accordance with the period or specific building, it emerges as a flexible way of creating different compositions which convey different ideas and artistic meaning.

Key peculiarities of classical order interpretation on the facades of Lviv buildings have been identified on the basis of comparative analysis with national and general European trends. It has been established that in the twentieth and early twenty-first

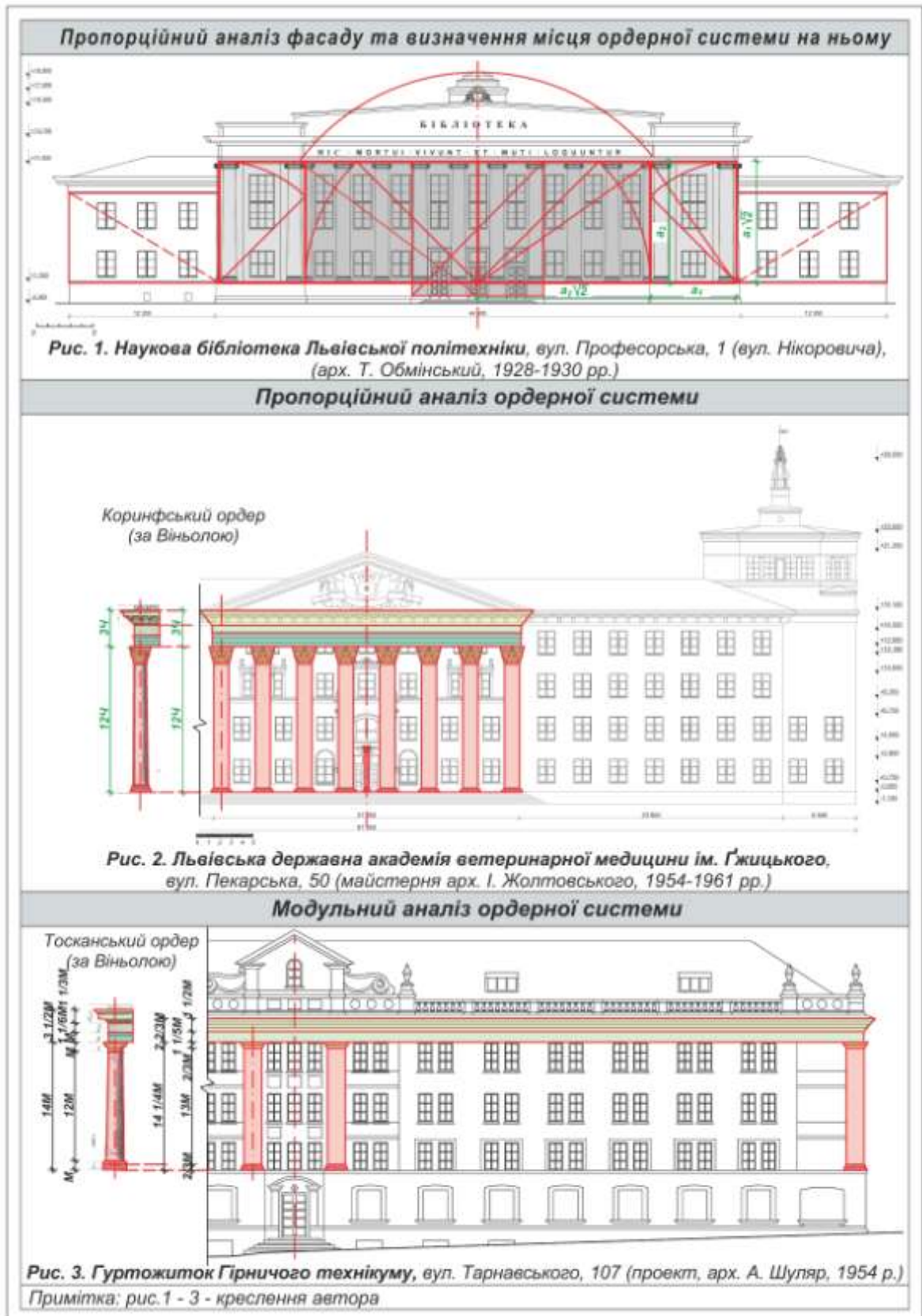
centuries architectural trends prevalent in Lviv were governed by the political centres, thus Lviv architecture often had features characteristic for the countries that ruled the city at the time.

Key words: classical order, interpretation, morphological analysis, facades of buildings, classification, Lviv architecture.

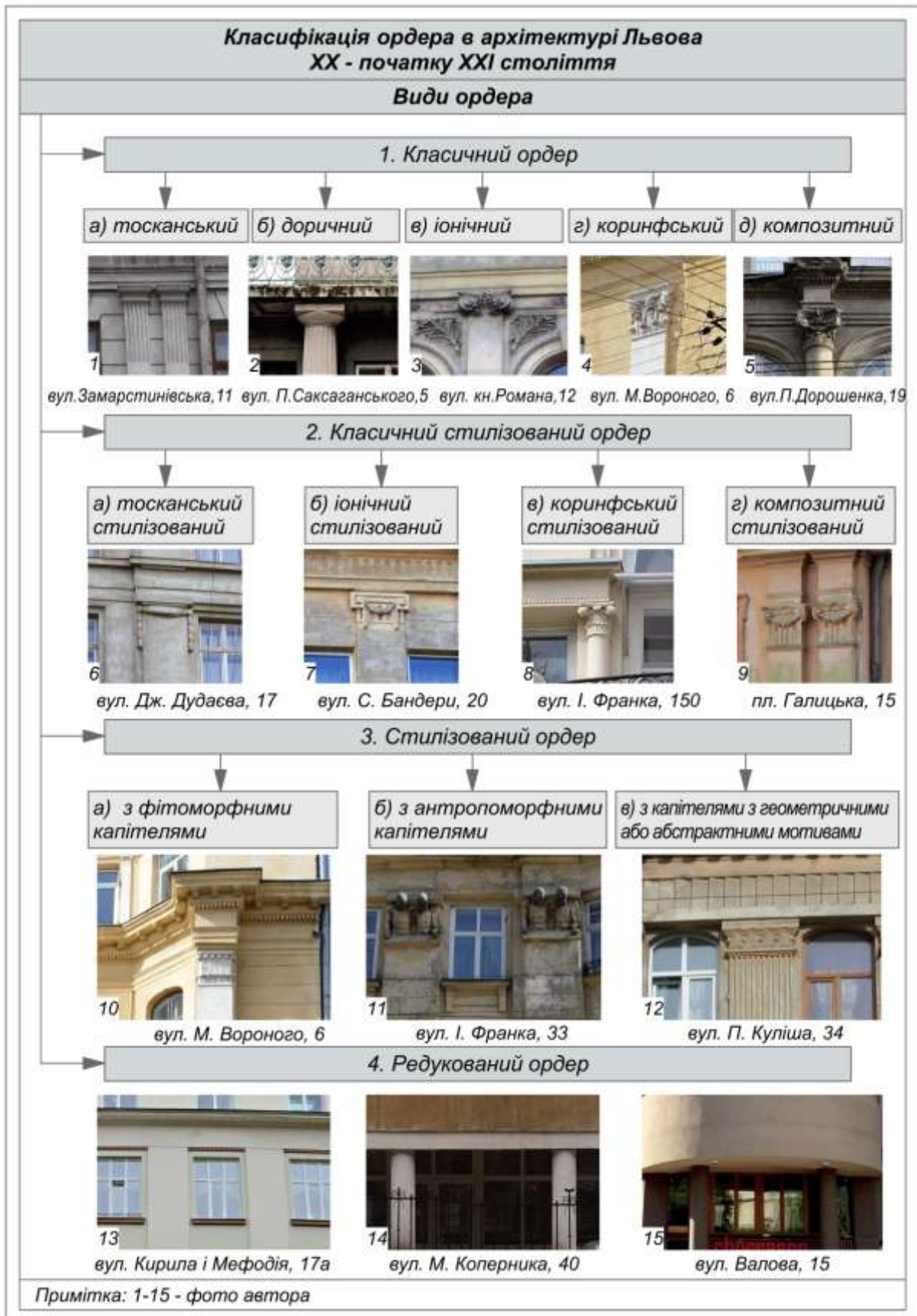
*Принципи застосування класичного ордеру в архітектурі Львова
XX – початку XXI ст.*

Морфологічний аналіз класичного ордеру на фасадах будівель Львова XX – початку XXI ст.

Класифікація ордеру в архітектурі Львова XX – початку XXI ст.

Способи інтерпретації класичного ордера в архітектурі Львова
XX – початку XXI ст.

Способи інтерпретації класичного ордера в архітектурі Львова XX - початку XXI століття					
Рівні інтерпретації					
	Ордерна система	Елемент ордерної системи	Деталь ордерної системи		
Способи інтерпретації	Прототип				
	Академічна стилізація	Репродукція Точкове перетворення			
		Зміна кількості елементів		На рівні інтерпретації елементів ордерної системи неможлива зміна кількості елементів	
		Зміна відношень між елементами			
		Зміна кількості та відношень		На рівні інтерпретації елементів ордерної системи неможлива зміна кількості елементів	
	Модернізована стилізація	Зміна якості елементів			
		Зміна кількості та якості		На рівні інтерпретації елементів ордерної системи неможлива зміна кількості елементів	
		Зміна якості та відношень			
	Радикальна трансформація	Зміна кількості, якості та відношень		На рівні інтерпретації елементів ордерної системи неможлива зміна кількості елементів	

Порівняння із вітчизняними та європейськими аналогами

